

Socialmedicinsk tidskrift

Sjuttioandra årgången häfte 2-3 1995

Redaktion:

Claes-Göran Westrin, redaktör och ansvarig utgivare
Ann Appelgren, redaktionssekreterare

Stiftelsen Socialmedicinsk tidskrifts styrelse:

Peter Allebeck, professor i socialmedicin, Göteborg
Per Bjurulf, professor i socialmedicin, Linköping
Lars-Olov Bygren, professor i socialmedicin, Umeå
Jan Ekholm, professor i medicinsk rehabilitering, Stockholm
Gunnar Grimby, professor i medicinsk rehabilitering, Göteborg
Sven-Olof Isacson, professor i socialmedicin, Malmö
Leif Svanström, professor i socialmedicin, Stockholm

Liv och hälsa i ett framtidsperspektiv

År 1930 skrev Keynes en essä, "Economic Possibilities for Our Grandchildren", där han pekade på den teknologiskt skapade arbetslösheten som ett av de största hoten mot barnbarnen. Idag är de barnbarnen vuxna och vi lever i det samhälle Keynes skrev om, och vi funderar i vår tur på hur våra barnbarn ska få det på andra sidan sekelskiftet. Det finns all anledning att återknyta till Keynes tankar; vad kan vi egentligen säga om framtiden? Går det att i tider av snabb förändring se några tydliga linjer?

Keynes essä är tankeväckande, han argumenterade mot sin tids ekonomiska pessimism; alla de uttolkare som såg de tidigare decenniernas enorma framsteg förbytas i sin motsats.

- Det handlar om växtvärk, om allt för snabba förändringar, om ett smärtsamt övergångsstadium från en ekonomisk period till en annan, skrev Keynes.

Han pekade på den tekniska effektiviteten, som ökade snabbare än vi kunde hantera den, han pekade också på svårigheterna med att absorbera all friställd arbetskraft, hur bankerna och de monetära systemen upprätthöll högre räntesatser än motiverat osv. Han beskrev detta som en tidssjukdom:

"We are being afflicted with a new disease namely technological unemployment. This means unemployment due to our discovery of means of economising the use of labour, outrunning the pace at which we can find new uses for labour".

Keynes varnade för utslagning av stora grupper av människor, ett "nervous breakdown". Han föreslog ett alternativ där fler människor arbetade färre timmar. Det här är en analys som skiljer sig vida från sin tids domedagsmässiga tolkningar. Keynes såg problemen på ett annat sätt, och han kom så småningom också att delta i skapandet av det nya samhället, han blev i själva verket en av dess arkitekter.

Hur kommer det sig att han såg något annat än vad omvärlden gjorde? Sannolikt beror det på den tränade forskarens förmåga att syntetisera. Att tänka mångfaktoriellt och i långa tidsförlopp. Vår tids forskarsamhällen är i allmänhet dåligt tränade för dessa slags analyser. Helhetstänkande är något som betraktas med stor skepsis, inte minst inom medicinens värld.

Begreppet vetenskap har en starkt positiv laddning och intresset för vetenskap är större än någonsin. Många olika verksamheter legitimeras genom hänvisning till forskning och vetenskap och det som inte har vetenskaplig förankring har oftast lägre status. Ett exempel är vårdens status som kunskapsområde jämfört med medicinens. Här finns också genderaspekten; den medicinska forskningens traditioner är synnerligen mansdominerad medan vårdens traditioner upprätthållits av kvinnor. Vården av människor inrymmer många frågeställningar som den etablerade medicinen försummat. Här byggs idag en ny forsknings-tradition som kan komma att leda till ett helt annat kunskapsläge i framtiden.

Det finns starka normer och värderingar om vad som är bra och dålig forskning, vad som är vetenskap och inte. Vi skiljer i allmänhet mellan normativa och deskriptiva studier, mellan interna och externa frågor. Med ett internt perspektiv menas att vetenskapen fungerar utifrån egna inre principer medan forskningen ur det externa perspektivet ses som en integrerad del av samhället och där forskningsresultaten i sin tur påverkar omvärlden. Det är i den senare kategorin som framtidsstudierna har sin hemhörighet.

Institutet för Framtidsstudier är en statlig forskningsstiftelse. De forskare som är knutna dit har alla en gedigen vetenskaplig bakgrund, motsvarande minst docentkompetens och ett uttalat intresse av att arbeta mångvetenskapligt. De flesta forskare som under några år i sin forskargärning får till uppdrag att arbeta med en framtidsstudie reagerar i det förstone med förvirring. Det tar tid och är smärtsamt att ändra gamla tankebanor. Kan man studera något som ännu inte finns? Keynes kunde, men vi är betydligt sämre tränade än han var - ännu så länge.

Detta nummer av Socialmedicinsk tidskrift ger i komprimerad form några exempel från projektet "Liv & Hälsa i ett framtidsperspektiv", som drivits av Institutet för Framtidsstudier. Forskarna som ingått i projektet har mycket varierande bakgrund; där finns medicinprofessorn som är engagerad i att förändra vård och rehabiliteringsstrukturen i Sverige, logistikprofessorn som ser hälso- och sjukvården som ett system utsatt för stort omvandlingstryck, såväl inifrån som utifrån, folkhälsostrategen som vill påverka sjukvårdens möjliga framtider och tillskapa redskap för en bättre framtida folkhälsopolitik, ekonomhistorikern med medicin som specialitet som ser långa tidsförlopp och värderingsstudier som centrala element för att analysera framtiden.

Självklart har dessa olika kompetenser och tankebanor under arbetets gång brutits mot varandra. De första årens projektarbete handlade till stor del om att söka förstå framtidsstudiernas möjligheter och begränsningar utifrån de skilda plattformar som vi hade. Ibland var vi oense, var det klassperspektivet eller genderperspektivet som var avgörande, var det organisationsstrukturen eller människorna, vilket tidsperspektiv var mest meningsfullt osv. Vi har alla haft ett stort mått av frihet i vårt arbete. Hypotesbildningarna har understundom varit djärva och osäkerheten har ibland känts fundamental. Utöver en mängd mindre

publikationer, film, bildspel och konferenser, har ett antal böcker publicerats inom projektets ram: Bi Puranen "Att vara kvinna är ingen sjukdom", Göran Dahlgren "Framtidens sjukvårdsmarknader - vinnare och förlorare", Hans Sarv "Lärandets ledarskap" (under publikation) och Åke Nygren "Back to work". Det är därför extra intressant att i efterhand konstatera hur väl de olika perspektiven kompletterat varandra, kanske en omedveten process under forskningsresans gång, kanske ett resultat av att vi under några år fått arbeta med känslspröten ute? Det är ju trots allt samma verklighet som skall tolkas.

Numret inleds med en uppsats av Göran Dahlgren som behandlar *Folkhälsans framtider*. Han diskuterar möjligheterna till en långsiktigt hållbar hälsoutveckling och drar intressanta paralleller till miljöpolitiken.

Därefter följer en uppsats av Bi Puranen som diskuterar *Konflikten mellan arbetstid, hälsa och välfärd*. Frågan är högaktuell, en ny arbetstidskommitté tillsätts våren 1995, i tidigare utredningar har hälsoeffekterna inte tillräckligt beaktats.

Åke Nygren och medarbetare ställer den centrala frågan *Vem har ansvaret för hälsan?* Här diskuteras politikernas roll, arbetsgivarens roll, försäkringskassans roll och livsstilens betydelse och sjukvårdens ansvar för hälsan.

Hans Sarv diskuterar *förändringen och lärandets ledarskap inom hälso- och sjukvården*. Sarv analyserar olika ansatser som varit ledande inom teorbildningen kring vårdorganisation och han drar intressanta paralleller till den svenska debatten. Något oväntat får Karin Boye stå modell för det framtida förändringsarbetet.

Göran Dahlgren återkommer med en uppsats om *Sjukvårdens framtider - snedsteg eller framsteg* som är en komprimering av de teser som diskuteras i hans bok.

Bam Björling presenterar *Empowerment som strategi för förändring inom hälso- och sjukvården*. Bam Björling är sociolog, chef för stiftelsen Kvinnoforum, hon har i samarbete med Bi Puranen planerat konferensen "Womens Health and Futures" Professor Johan Galtung har som *grand old man* inom framtidsstudierna under många år bidragit till den vetenskapliga diskussionen inom projektet, han deltog också i den ovan nämnda konferensen, varpå hans artikel *Eva contra Tarzan* är baserad.

Slutligen återkommer Bi Puranen med en uppsats om *Graviditet och arbete. Om kvinnors och mäns möjligheter att kombinera produktion och reproduktion*. Den baseras boken *Att vara kvinna är ingen sjukdom* och ett projekt som kommer att löpa under ett antal år framåt.

Trevlig läsning!

Bi Puranen

Gästredaktör för detta temanummer har varit fil dr Bi Puranen, projektledare vid Institutet för Framtidsstudier.